

Poetycki pogrzeb Józefa Bema w wierszu Norwida *Bema pamięci żałobny rapsod*

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film](#)
- [Film](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Cyprian Kamil Norwid, *Bema pamięci żałobny rapsod*.
- Źródło: Krzysztof Trybuś, *Pogrzeb generała Bema*, [w:] *Glosariusz od starożytności do pozytywizmu*, red. T. Patrzalek, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992, s. 225–226.

Poetycki pogrzeb Józefa Bema w wierszu Norwida *Bema pamięci żałobny rapsod*

Mauzoleum Józefa Bema w Tarnobrzegu

Źródło: B.Loh, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

Wiersz Cypriana Kamila Norwida *Bema pamięci żałobny rapsod* w świadomości Polaków funkcjonuje jako patetyczny utwór poświęcony dokonaniom bohatera zasłużonego nie tylko dla naszej ojczyzny, ale również dla Węgrów oraz Turków. Mowa o Józefie Bemie, którego historia, przedstawiona przez Norwida w przejmującej żałobnej pieśni, doczekała się współczesnych adaptacji wokalnych, m.in. autorstwa Czesława Niemena czy Macieja Maleńczuka.

Twoje cele

- Wskażesz cechy rapsodu w utworze Cypriana Kamila Norwida.
- Wyjaśnisz, na czym polega mitologizacja w utworze *Bema pamięci żałobny rapsod*.
- Omówisz środki stylistyczne wykorzystane w utworze.
- Wskażesz elementy tradycji literackiej w utworze.
- Wyjaśnisz przesłanie utworu *Bema pamięci żałobny rapsod*.

Przeczytaj

Kim był generał Józef Bem?

Józef Zachariasz Bem (1794–1850) był generałem, artylerzystą i doskonałym strategiem, a także pisarzem i poliglotą. Ze względu na swoje osiągnięcia jest uważany za bohatera także na Węgrzech i w Turcji. Brał bowiem udział w wojnach napoleońskich (1812–1813), powstaniu listopadowym, nieformalnie dowodził obroną Wiednia podczas Wiosny Ludów (1848), zasłużył się także w powstaniu węgierskim (1848). W 1850 r. w Aleppo, jako dowódca oddziałów tureckich, stłumił powstanie Arabów przeciw chrześcijanom. Dzięki tym zasługom stał się legendą już za życia. Na jego cześć układano utwory literackie i pieśni, stawiano mu pomniki.

Bem w Siedmiogrodzie fragment panoramy namalowanej przez Jana Stykę w 1897 roku

Źródło: domena publiczna.

Działalność pisarska Józefa Bema dotyczyła rozpraw historycznych oraz politycznych. Generał był poliglotą, z łatwością uczył się języków obcych i publikował w trzech językach: ojczystym oraz w niemieckim i francuskim. Napisał m.in. rozprawę zawierającą ocenę powstania listopadowego (*O powstaniu narodowym w Polsce*).

Józef Bem miał również spory wkład w modernizację polskiej armii, prowadził badania pirotechniczne i przyczynił się do utworzenia w Wojsku Polskim oddziałów broni rakietowej. W 1829 r. ukazał się podręcznik jego autorstwa dotyczący obsługi silników parowych.

Generał Józef Bem zmarł 10 grudnia 1850 r. w wyniku zakażenia malarią. Został pochowany na muzułmańskim cmentarzu w Aleppo. Jego prochy sprowadzono do Polski dopiero w 1929 roku. Obecnie znajdują się one w Mauzoleum w Tarnowie.

Józef Bem w powstaniu 1848 roku udekorowany węgierskimi odznaczeniami

Źródło: domena publiczna.

Józef Bem w utworze Norwida

W 1851 roku Cyprian Kamil Norwid napisał wiersz poświęcony Józefowi Bemowi. Mottem utworu uczynił słowa przysięgi kartagińskiego wodza Hannibala: „*Iusiurandum patri datum usque ad hanc diem ita servavi*” („przysięgi złożonej ojcu aż po dziś dzień tak dotrzymałem”). Wiersz jest hołdem oddanym generałowi, przy czym poeta przekształcił historię Józefa Bema, **mitologizując** jego postać. Utwór został napisany **polskim heksametrem** o 15 zgłoskach i nosi cechy **rapsodu**.

((Cyprian Kamil Norwid

Bema pamięci żałobny rapsod

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DrePiQQ66>

Czyta Jan Nowicki

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Nagranie dźwiękowe Cyprian Kamil Norwid, Bema pamięci żałobny rapsod.

*...Iusiurandum patri datum
usque ad hanc-diem ita servavi...*

Annibal

I

Czemu, Cieniu, odjeżdżasz, ręce złamawszy na pancerz,
Przy pochodniach, co skrami grają około twych kolan? –
Miecz wawrzynem zielony i gromnic płakaniem dziś polan;
Rwie się sokół i koń twój podrywa stopę jak tancerz.
– Wieją, wieją proporce i zawiewają na siebie,
Jak namioty ruchome wojsk koczujących po niebie.
Trąby długie we łkaniu aż się zanoszą i znaki
Pokłaniają się z góry opuszczonymi skrzydłami
Jak włóczyniami przebite smoki, jaszczury i ptaki...
Jako wiele pomysłów, któreś dościgał włóczyniami...

II

Idą panny żałobne: jedno, podnosząc ramiona
Ze snopami wonnymi, które wiatr w górze rozrywa,
Drugie, w konchy zbierając łzę, co się z twarzy odrywa,
Inne, drogi szukając, choć przed wiekami zrobiona...
Inne, tłukąc o ziemię wielkie gliniane naczynia,
Czego klekot w pękaniu jeszcze smętności przyczynia.

III

Chłopcy biją w topory pobłękitniałe od nieba,
W tarcze rude od świateł biją pacholki służebne;
Przeogromna chorągiew, co się wśród dymów koleba,
Włóczni ostrzem o łuki, rzekłbyś, oparta pod-niebne...

IV

Wchodzą w wąż i toną... wychodzą w światło księżyca
I czernieją na niebie, a blask ich zimny omusnął,
I po ostrzach, jak gwiazda spaść nie mogąca, prześwieca,
Chorał ucichł był nagle i znów jak fala wyplusnął...

V

Dalej – dalej – aż kiedyś stoczyć się przyjdzie do grobu
I czeluście zobaczmy czarne, co czyha za drogą,
Które aby przesadzić, Ludzkość nie znajdzie sposobu,
Włócznią twego rumaka zeprzem jak starą ostrogą...

VI

I powleczem korowód, smęcąc ujęte snem grody,
W bramy bijąc urnami, gwizdając w szczyrby toporów,
Aż się mury Jerycha porozwalają jak kłody,
Serca zmdlałe ocucą – pleśń z oczu zgarną narody...

.....

Dalej – dalej – –

Źródło: Cyprian Kamil Norwid, *Bema pamięci żałobny rapsod*.

((Krzysztof Trybuś

Pogrzeb generała Bema

Norwid wiedział o tym, że zmarły na malarię (...) Józef Bem nie miał pogrzebu żołnierza. Bem umarł jako wyznawca Mahometa (na islam przeszedł, walcząc w oddziałach armii tureckiej), dlatego też pochowano go na mahometańskim cmentarzu. Asystę tworzyło kilka tureckich batalionów, bez broni, nie oddano nawet salwy honorowej. Poświęcając Bemowi swój poemat *Bema pamięci żałobny rapsod*, dokonał Norwid literackiego przekształcenia zdarzeń – skromny pogrzeb tułacza przemienił w swym utworze w misterium pogrzebowe rycerza.

(...)

Bema pamięci żałobny rapsod należy do kręgu poezji funeralnej. W literaturze romantycznej ma swe pierwowzory, by wspomnieć *Śmierć pułkownika* czy *Pogrzeb kapitana Meyznera*, w twórczości samego Norwida zaś – kontynuacje: *Na zgon śp. Jana Gajewskiego...*, *Na zgon śp. Józefa Z., oficera Wielkiej Armii...* Wizja pogrzebu Bema

przypomina staropolskie pogrzeby rycerskie. Nie jest całkiem jasne, jak należy wyobrazić sobie postać rycerza w strofie pierwszej. Czy jest on niesiony na marach w pozycji leżącej, czy też jedzie siedząc na koniu? W tym drugim wypadku chodziłoby o ważny element z dawnych obyczajów grzebalnych. Na pogrzebach rycerskich często występował sobowtór zmarłego rycerza, konno odprowadzający trumnę do grobu. Poeta posługuje się dawną symboliką nocy i drogi. Posuwający się w ciemnościach korowód nabiera uniwersalnego znaczenia zmagającej się ze Złem ludzkości. Metaforyka utworu podkreśla atmosferę zwolnienia, niemożności rozwiązań nagłych: jednostajny tok wiersza, ptaki „przebite włóczniami”, gwiazda „spaść nie mogąca”, wsteczny szyk wyrazów w tytule.

Źródło: Krzysztof Trybuś, *Pogrzeb generała Bema*, [w:] *Glosariusz od starożytności do pozytywizmu*, red. T. Patrzalek, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992, s. 225–226.

Słownik

mitologizacja

(ze stgr. *mythos*: „mit”) przekształcanie czegoś w mit lub w legendę, tworzenie mitów wokół kogoś lub czegoś

polski heksametr

(z gr. *heks*: „sześć”) stylizowana na wczesnym metrum poezji europejskiej polska miara wierszowa, zastępująca oryginalnie występujące długie i krótkie samogłoski specyficznym układem akcentów

rapsod

(z gr. *rhapsoidos*) podniosły utwór o charakterze patetycznym, opiewający bohaterskie czyny lub doniosłe wydarzenia historyczne

Film

Polecenie 1

Wysłuchaj pierwszej części wykładu prof. Michała Kuziaka, a następnie uzasadnij, dlaczego Norwid poświęcił swój utwór Józefowi Bemowi.

Polecenie 2

Profesor wymienia w swoim wykładzie tzw. „ideały Norwidowskie”. Zapisz, jakie są to wartości. Porównaj je do ideałów charakterystycznych dla dwóch epok: romantyzmu i pozytywizmu. Sporządź notatkę na ten temat.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DFGGS3hep>

Film opowiada o wierszu Cypriana Kamila Norwida pt. *Bema pamięci żałobny Rapsod*.
Część pierwsza

Film

Polecenie 1

Wysłuchaj drugiej części wykładu prof. Michała Kuziaka. Wyjaśnij, co świadczy o tym, że wiersz Norwida jest utworem wizyjnym.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DP1KMkw7B>

Film opowiada o wierszu Cypriana Kamila Norwida pt. *Bema pamięci żałobny Rapsod*</>. *Część druga*

Polecenie 2

Zidentyfikuj elementy kulturowe, do których odwołuje się Norwid w swoim utworze.

Ćwiczenie 1

Rozpoznaj elementy symboliczne wiersza, przyporządkuj je do różnych tradycji obrzędów pogrzebowych.

Ćwiczenie 2

Rozpoznaj środki poetyckie w wierszu.

I

Czemu, Cieniu, odjeżdżasz, ręce złamawszy na pancerz,
Przy pochodniach, co skrami grają około twych kolan? –
Miecz wawrzynem zielony i gromnic płakaniem dziś polan;
Rwie się sokół i koń twój podrywa stopę jak tancerz.
– Wieją, wieją proporce i zawiewają na siebie,
Jak namioty ruchome wojsk koczujących po niebie.
Trąby długie we tkaniu aż się zanoszą i znaki
Pokłaniają się z góry opuszczonymi skrzydłami
Jak włóczyniami przebite smoki, jaszczury i ptaki...
Jako wiele pomysłów, któreś dościgał włóczyniami...

II

Idą panny żałobne: jedno, podnosząc ramiona
Ze snopami wonnymi, które wiatr w górze rozrywa,
Drugie, w konchy zbierając tzę, co się z twarzy odrywa,
Inne, drogi szukając, choć przed wiekami zrobiona...
Inne, tłukąc o ziemię wielkie gliniane naczynia,
Czego klekot w pękaniu jeszcze smętności przyczynia.

III

Chłopczy biją w topory pobłękitniałe od nieba,
W tarcze rude od świateł biją pachołki służebne;
Przeogromna chorągiew, co się wśród dymów koleba,
Włóczy ostrzem o łuki, rzekłbyś, oparta pod-niebne...

IV

Wchodzą w wąwóz i toną... wychodzą w światło księżyca
I czernieją na niebie, a blask ich zimny omusnął,
I po ostrzach, jak gwiazda spaść nie mogąca, prześwieca,
Chorał ucichł był nagle i znów jak fala wyplusnął...

V

Dalej – dalej – aż kiedyś stoczyć się przyjdzie do grobu
I czeluście zobaczym czarne, co czyha za drogą,
Które aby przesadzić, ludzkość nie znajdzie sposobu,
Włóczynią twego rumaka zeprzem, jak starą ostrogą...

VI

I powleczem korowód, smęcąc ujęte snem grody,
W bramy bijąc urnami, gwizdając w szczyby toporów,
Aż się mury Jerycha porozwalają jak kłody,
Serca zmdlałe ocuca, pleśń z oczu zgarną narody...

.....

Dalej – dalej – –

Ćwiczenie 3

Określ funkcje środków stylistycznych użytych w wierszu.

--	--

--	--

--	--

--	--

--	--

--	--

Praca domowa

Napisz esej poświęcony roli i znaczeniu tradycji literackiej w literaturze romantycznej.

--

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: Poetycki pogrzeb Józefa Bema w wierszu Norwida *Bema pamięci żałobny rapsod*

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

- 1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;
- 2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);
- 4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;
- 5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;
- 6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;
- 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;
- 11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;
- 14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;
- 15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

4) wyjaśnia, w jaki sposób użyte środki retoryczne (np. pytania retoryczne, wyliczenia, wykrzyknienia, paralelizmy, powtórzenia, apostrofy, przerzutnie, inwersje) oddziałują na odbiorcę;

IV. Samokształcenie.

2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

2) rozumie pojęcie tradycji literackiej i kulturowej, rozpoznaje elementy tradycji w utworach, rozumie ich rolę w budowaniu wartości uniwersalnych;

13) rozumie i określa związek wartości poznawczych, etycznych i estetycznych w utworach literackich.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

1) analizuje strukturę eseju: odczytuje zawarte w nim sensy, sposób prowadzenia wywodu, charakterystyczne cechy stylu;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach: esej, interpretacja porównawcza, reportaż, felieton.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- dzieli się refleksjami na temat różnych interpretacji utworu *Bema pamięci żałobny rapsod*;
- redaguje notatkę związaną z Józefem Bemem oraz utworem *Bema pamięci żałobny rapsod*;
- uzasadnia, dlaczego Norwid poświęcił swój utwór Józefowi Bemowi;
- wyjaśnia, co świadczy o tym, że wiersz Norwida jest utworem wizyjnym;
- redaguje esej poświęcony roli i znaczeniu tradycji literackiej w literaturze romantycznej.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- metoda aktywizująca – spacer klasowy.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi o zapoznanie się z aktorskim wykonaniem utworu *Bema pamięci żałobny rapsod* w wykonaniu Jana Nowickiego. Następnie uczniowie odszukują w internecie muzyczną interpretację utworu w wykonaniu Czesława Niemena.

Faza wprowadzająca:

1. Uczniowie dzielą się refleksjami na temat dwóch odsłuchanych wersji utworu. Omawiają, które wykonanie bardziej im przypadło do gustu i dlaczego.

2. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treścią sekcji „Przeczytaj”. Nauczyciel prosi następnie o podzielenie się na zespoły i opracowanie notatki uwzględniającej:
- informacje na temat Józefa Bema,
 - omówienie mitologizacji postaci generała,
 - wyjaśnienie, czym jest rapsod i czy utwór *Bema pamięci żałobny rapsod* nosi znamiona tego gatunku.

Przy opracowywaniu notatek uczniowie mogą również korzystać z telefonów z dostępem do internetu.

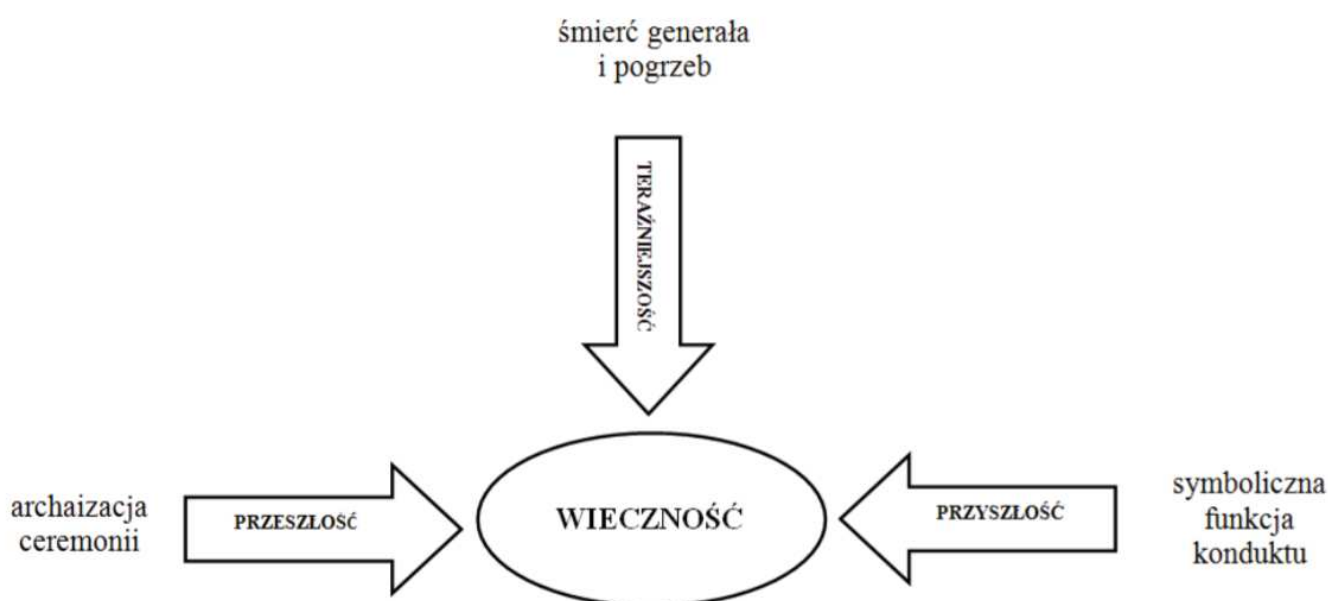
Przedstawiciele zespołów odczytują notatki.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie wysłuchują pierwszej części wykładu prof. Michała Kuziaka, a następnie uzasadniają, dlaczego Norwid poświęcił swój utwór Józefowi Bemowi.
2. Uczestnicy zajęć po wysłuchaniu drugiej części wykładu prof. Michała Kuziaka, wyjaśniają, co świadczy o tym, że wiersz Norwida jest utworem wizyjnym.
3. Polecenie 2 oraz ćwiczenia z drugiej sekcji „Film” uczniowie wykonują w parach. Wybrane osoby prezentują odpowiedzi, a nauczyciel ocenia.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel na zakończenie zajęć cytuje fragment artykułu Agaty Kucharskiej-Babuli. Pamięć o Bemie zawsze będzie budzić sumienia społeczeństw, narodów. Wiersz Norwida mitologizuje postać wybitnego męża, ukazuje go jako symbol, o którym pamięć zawsze będzie żywa. Wskazuje na to także tytuł utworu – „*Bema pamięci...*”. Trzy czasy: rok pogrzebu 1850, czasy średniowiecza i przyszłość splatają się w wierszu, tworząc wieczność:

C.K. Norwid wykreował w swym wierszu świetny, przemawiający do wyobraźni ceremoniał, opisując go w myśl zasady decorum podniosłym, najwyższej próby językiem. Uwagę zwracają muzyczne walory tekstu, które dodatkowo podkreślają uroczysty charakter wiersza. Muzyczność Norwidowskich słów wynika przede wszystkim z zastosowanego przez autora rytmu:

/ / / / / /
— — | — — | — — — + — — | — — — | — — —
Cze — mu cie — niu od — jeż — dżasz rę — ce zła — maw — szy na pan — cerz

Zastosowanie przez poetę stylu wysokiego, reprezentowanego przez heksametr, podkreśla znaczenie każdego użytego w wierszu słowa i rangę przedstawionej w nim idei.

Praca domowa:

1. Napisz esej poświęcony roli i znaczeniu tradycji literackiej w literaturze romantycznej.
2. Profesor wymienia w swoim wykładzie tzw. „ideały Norwidowskie”. Zapisz, jakie są to wartości. Porównaj je do ideałów charakterystycznych dla dwóch epok: romantyzmu i pozytywizmu. Sporządź notatkę na ten temat.

Materiały pomocnicze:

- <https://audycjekulturalne.pl/niemen-bema-pamieci/>
- Agata Kucharska-Babula, *LITERACKO-MUZYCZNY OBRAZ CEREMONII POGRZEBOWEJ W WERSZU CYPRIANA KAMIŁA NORWIDA „BEMA PAMIĘCI ŻAŁOBNY-RAPSOD”, „SONACIE B-MOLL” OP. 35 FRYDERYKA CHOPINA, PIEŚNI CZESŁAWA NIEMENA I IMPROWIZACJACH JAZZOWYCH*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego, ZESZYT 79/2013.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimediami z sekcji „Film”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.